әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
География және табиғатты пайдалану факультеті
Рекреациялық география және туризм кафедрасы

3-дәріс

Зерттеу тақырыбын таңдау және ғылыми мәселені тұжырымдау

Scientific Writing

ДӘРІСКЕР

Елдар Нұрұлы
Аға оқытушы, аға ғылыми қызметкер, PhD Candidate

Дәріс жоспары

01
Зерттеу тақырыбы
Анықтама, айырмашылықтар, компоненттер

02
Тақырыпты таңдау
Идея көздері, «воронка» әдісі, FINER критерийлері

03
Ғылыми мәселе
Мәні, формуласы, сапа белгілері

04
Зерттеу алшақтығы (research gap)
Түрлері, табу әдістері

05
ЖИ-құралдар
Қауіпсіз және тиімді қолдану

06
Практика және қорытынды
Кейстер, интерактивті тапсырмалар

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Неге кейбір зерттеулер ешкімге қызық емес?

5 секунд ойланыңыз

Себептері: өзектілік жоқ па? Контекст дәл емес пе? Дерек жетіспей ме?

Зерттеу тақырыбы дегеніміз не?

Research Topic | Зерттеу тақырыбы

Белгілі бір контекстте нақты объект немесе құбылысты жүйелі зерттеуге бағытталған ой-ниет пен зерттеу саласының нақты шекарасы.

Туризм саласынан мысал

«Әлеуметтік желілердің (Instagram) Алматы қаласының туристік имиджіне әсері: 2021–2024 жылдар аралығындағы контент-талдау»

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Дерек көзі: Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches

Тақырып vs Мәселе vs Мәселелік жағдай

Тақырып

(Topic)

Зерттелетін жалпы бағыт, кең тақырыптық аймақ немесе зерттеу саласы

Мысал

«Алматы қаласының туризмі»

Ғылыми мәселе

(Research Problem)

Білімдегі нақты олқылық, қайшылық немесе зерттеу қажет болатын белгісіздік

Мысал

«Instagram-дағы пайдаланушылардың жасаған контентінің (UGC) Алматыны дестинация ретінде таңдауға әсерін дәлелдейтін эмпирикалық дерек аз»

Мәселелік жағдай

(Problematic Situation)

Практикада туындайтын күрделі ахуал немесе шешімді қажет ететін нақты мәселе

Мысал

«Алматы қаласын насихаттауда қай цифрлық арна тиімдірек: Instagram, TikTok әлде YouTube?»

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Дерек көзі: Booth, W. C., Colomb, G. G., Williams, J. M., et al. (2016). The Craft of Research (4th ed.)

Жақсы тақырыптың қасиеттері

Негізгі сипаттамалар

Өзектілік
Relevance

Жаңалық
Novelty

Іске асырылуы
Feasible

Ғылыми маңыздылық
Scientific Significance

Практикалық құндылық
Practical Value

Тақырыптың құрамдас бөліктері

- Объект (зерттеу нысаны)
- Құбылыс (қандай процесс)
- Контекст (қандай жағдайда)
- География (қай жерде)
- Уақыт (қай кезеңде)
- Популяция (кімдер/не)

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Дерек көзі: Veal, A. J. (2018). Research Methods for Leisure and Tourism (5th ed.)

Тақырыптың құрамдас бөліктері

Компонент 1

География

Алматы / Көлсай көлдері

Компонент 2

Популяция

Ішкі туристер 18–30 жас

Компонент 3

Құбылыс

Overtourism әсері

Компонент 4

Әсер

Экожүйеге әсері

Компонент 5

Уақыт

2021–2024 жж.

Компонент 6

Әдіс

Сауалнама + санау

Нәтиже: нақты, өлшенетін, орындалатын тақырып

«Көлсай көлдері ұлттық паркінде овертуризмнің экожүйеге әсері: 2021–2024 жылдары 18–30 жас аралығындағы ішкі туристер арасында сауалнама арқылы талдау»

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Дерек көзі: Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). Research Design

Тақырып таңдау үшін идея көздері

Жеке тәжірибе

Өзіңіздің туризм саласындағы жұмыс немесе саяхат тәжірибеңізден туындаған бақылаулар

Саладағы өзекті мәселелер

Туризм индустриясында қазіргі таңда шешімін талап ететін проблемалар мен сұрақтар

Әдебиеттегі алшақтықтар

Ғылыми мақалалар мен кітаптарды оқу кезінде табылған зерттелмеген тақырыптар

Индустрия сұранысы

Туризм компаниялары мен мекемелерінің нақты қажеттіліктері мен сұрақтары

Мемлекеттік саясат

Үкімет бағдарламалары, стратегиялары және туризм дамыту бастамалары

Қолжетімді деректер

Талдауға болатын статистика, зерттеу деректері және ықтимал серіктестер

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Дерек көзі: Dwyer, L., Gill, A., & Seetaram, N. (Eds.). (2012). Handbook of Research Methods in Tourism

«Воронка» әдісі: кеңнен тарға

Нәтиже

Нақты, өлшенетін, орындалатын тақырып

Воронка әдісі кең тақырыпты нақты зерттелетін мәселеге дейін тарылтуға көмектеседі

- Нақты және айқын шекаралар
- Өлшенетін мақсаттар
- Іске асырылатын зерттеу
- Дерекке қолжетімділік
- Ғылыми үлес анық

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Дерек көзі: Booth, W. C., Colomb, G. G., Williams, J. M., et al. (2016). The Craft of Research (4th ed.)

Тақырыпты тарылту мысалдары

	КЕҢ САЛА	ҚҰБЫЛЫС	НАҚТЫ ТАҚЫРЫП
1	Туризм	Дестинация маркетингі	Әлеуметтік желілердің (Instagram) Алматы имиджіне әсері

	КЕҢ САЛА	КОНТЕКСТ	НАҚТЫ ТАҚЫРЫП
2	Экотуризм	Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар	Көлсай көлдері паркіндегі овертуризм мәселесі

	КЕҢ САЛА	БАҒЫТ	НАҚТЫ ТАҚЫРЫП
3	Қонақжайлылық	Қонақ үй менеджменті	Алматы қонақ үйлерінде тұрақты тәжірибелерді енгізу кедергілері

Кең сала Нақтылау Зерттеуге дайын тақырып

Дерек көзі: Xiao, H., & Smith, S. L. J. (2006). The making of tourism research. Annals of Tourism Research, 33(2)

FINER критерийлері

Туризм саласына бейімделген жақсы тақырып таңдау критерийлері

F

Feasible — Іске асырылымдылық

Дерек, уақыт, қаржы және ресурстар бар ма? Зерттеуді аяқтауға мүмкіндік жеткілікті ме?

I

Interesting — Қызықтылық

Сізге, ғылыми қауымдастыққа және туризм индустриясына қызық па?

N

Novel — Жаңалық

Жаңа контекст, әдіс немесе популяция бар ма? Бұрын зерттелмеген аспектілер қамтылған ба?

E

Ethical — Этикалық сәйкестік

Зерттеу этика нормалары мен стандарттарына сәйкес келе ме? Қатысушылардың құқықтары қорғалған ба?

R

Relevant — Өзектілік

Ғылымға және туризм индустриясының практикасына нақты мәні бар ма?

Дерек көзі: Hulley, S. B. et al. (2013). Designing Clinical Research. Туризмге бейімделген

Тақырып таңдауда жиі қателер

Осы қателерден аулақ болыңыз!

- Тақырып тым кең немесе тым тар
- Деректерге қолжетімсіздік
- Теориялық негіз жоқ
- Контекст анық емес
- Жаңалық дәлелденбеген
- Этикалық тәуекелдер ескерілмеген

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Дерек көзі: Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). Research Design (5th ed.)

Ғылыми мәселе (research problem) дегеніміз не?

Research Problem | Ғылыми мәселе

Зерттеу жүргізуді қажет ететін білімдегі олқылық, қайшылық немесе белгісіздік. Бұл ғылымда шешілуі керек нақты сұрақ немесе проблема.

Маңызды айырмашылық

Тақырып – зерттеудің жалпы бағыты, ал **мәселе** – сұрақтың өзегі, нақты дәлелдер мен эмпирикалық зерттеу арқылы шешімін талап ететін ғылыми сұрақ.

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Дерек көзі: Booth, W. C., et al. (2016). The Craft of Research (4th ed.). University of Chicago Press

Мәселені тұжырымдау формуласы

Ғылыми мәселе = Не белгілі + Не беймәлім + Неліктен білу маңызды

Не белгілі + **Не беймәлім** + **Неліктен білу маңызды**

Туризм саласынан мысал (Алматы қаласы)

НЕ БЕЛГІЛІ

Әлеуметтік желілер (Instagram) дестинация имиджіне әсер етеді екені белгілі

НЕ БЕЙМӘЛІМ

Алматы қаласының туристік имиджіне Instagram-ның нақты әсері туралы эмпирикалық дерек жоқ

НЕЛІКТЕН МАҢЫЗДЫ

Бұл қалалық туристік маркетинг саясатында дәлелді шешім қабылдауды қиындатады

Жақсы тұжырым vs нашар тұжырым

Жақсы тұжырым

Нақты, толық, дәлелді

"2021–2024 жылдары Алматы қаласына келуді жоспарлаған **18–30 жас аралығындағы ішкі туристер** арасында Instagram-дағы пайдаланушылар контентінің (UGC) көлемі мен сапасының дестинация таңдауға әсері **жеткілікті зерттелмеген**; бұл цифрлық маркетинг стратегияларын дәлелдеуді тежейді."

✓ Неліктен жақсы?

- Нақты контекст (Алматы қаласы)
- Популяция анықталған (18-30 жас ішкі туристер)
- Уақыт аралығы көрсетілген (2021-2024)
- Пробел нақты (жеткілікті зерттелмеген)
- Маңыздылығы түсіндірілген (маркетинг шешімдері)

Нашар тұжырым

Жалпы, анық емес

"Instagram туризмге әсер етеді."

✗ Неліктен нашар?

- Контекст жоқ (қай жер? қай дестинация?)
- Популяция нақты емес (кім? қандай туристер?)
- Уақыт аралығы көрсетілмеген
- Пробел анық емес (не зерттелмеген?)
- Маңыздылығы түсіндірілмеген (неге маңызды?)

Дерек көзі: Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). Research Design (5th ed.). SAGE Publications

Research gap дегеніміз не?

Research Gap | Зерттеу алшақтығы

Ғылымдағы дәлел немесе білім жетіспейтін, қайшы немесе зерттелмеген аймақ. Бұл білімдегі олқылық, жаңа зерттеу арқылы толтыруды қажет ететін мәселе.

Маңыздылығы және құндылығы

- Жаңа білім мен түсінік әкеледі
- Ресурстарды негіздейді және бағыттайды
- Практикалық шешімдер ұсынады

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Дерек көзі: Robinson, K. A., Saldanha, I. J., & McKoy, N. A. (2011). Development of a framework to identify research gaps from systematic reviews

Research Gap түрлері

Зерттеу алшақтықтарының жеті негізгі типі

1 Дәлелдердің жетіспеуі

Evidence gap

Құбылыс туралы эмпирикалық деректер жеткіліксіз немесе жоқ

2 Әдістемелік алшақтық

Methodological gap

Жаңа әдістер қолдану немесе әдістемені жетілдіру қажеттілігі

3 Популяция/контекст алшақтығы

Population/context gap

Белгілі бір топтар, аймақтар немесе контекстерде зерттелмеген

4 Теориялық алшақтық

Theoretical gap

Теориялық негіз әлсіз немесе жаңа теориялық тұжырымдама қажет

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Дерек көзі: Robinson, K. A., et al. (2011). J. Clinical Epidemiology, 64(12); Müller-Bloch, C., & Kranz, J. (2015)

Research Gap түрлері

Зерттеу алшақтықтарының жеті негізгі типі

5

Уақытша алшақтық

Temporal gap

Ескірген деректер, қазіргі жағдайға сәйкес жаңа зерттеу қажет

6

Қайшы нәтижелер

Conflicting findings

Әдебиетте қарама-қайшы немесе келіспейтін зерттеу нәтижелері бар

7

Саясат/практика қажеттілігі

Policy/practice need

Практикалық немесе саяси шешімдер үшін дәлелдер қажет

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Дерек көзі: Robinson, K. A., et al. (2011). J. Clinical Epidemiology, 64(12); Müller-Bloch, C., & Kranz, J. (2015)

Алшақтықты табу әдістері

Research gap табуға көмектесетін практикалық әдістер

Жүйелі және баяндама шолулар

Systematic & narrative reviews арқылы әдебиетті талдау және олқылықтарды анықтау

"Future research" бөлімдерін талдау

Мақалалардың "Болашақ зерттеулер" бөлімдерінде ұсынылған бағыттарды жинақтау

Әдебиетті карталау

Тақырып/автор желісін визуализациялау арқылы зерттелмеген салаларды табу

Мета-талдау қорытындылары

Бірнеше зерттеулердің қорытындысынан қайшы нәтижелер мен алшақтықтарды табу

Индустрия проблемалары

Туризм индустриясы мен стейкхолдерлермен сұхбат арқылы практикалық қажеттіліктерді анықтау

Дерек трендтері

Статистикалық деректер мен тенденцияларды талдау арқылы зерттеу тақырыптарын анықтау

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Дерек көзі: Robinson, K. A., et al. (2011). Development of a framework to identify research gaps. Journal of Clinical

ЖИ-құралдары тақырып таңдауда

Research gap табу және тақырып генерациялау үшін AI-инструменттер

ЖИ-құралдар тізімі

Elicit
elicit.com
Әдебиетті іздеу, research gaps табу

Consensus
consensus.app
Ғылыми консенсусты тексеру

Connected Papers
connectedpapers.com
Еңбектер арасындағы байланыстар

Research Rabbit
researchrabbit.ai
Тақырыптар мен авторларды қадағалау

Perplexity AI
perplexity.ai
Тақырыпты жылдам шолу дереккөздермен

Semantic Scholar
semanticscholar.org
Академиялық мақалаларды іздеу

Litmaps
litmaps.com
Әдебиеттерді карталау

Claude
claude.ai
Идея генерациялау, талдау

Промпт мысалдары

"Қазақстандағы экотуризм саласында соңғы 5 жылда зерттелмеген тақырыптарды ұсын"

"[Алматы қаласының туристік имиджі] тақырыбы бойынша соңғы мақалалардағы 'Future research' бөлімдерін жинақта"

"[Орталық Азиядағы дестинация маркетингі] үшін FINER критерийлері бойынша тексеру жаса"

Маңызды ескерту!

Верификация міндетті: ЖИ ұсынған барлық дереккөздер мен тұжырымдарды тексеріңіз. **Декларирование:** ЖИ қолданғаныңызды міндетті түрде көрсетіңіз (2-дәріс материалы). Галлюцинациялар мүмкін!

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті • Рекреациялық география және туризм кафедрасы

Дерек көзі: UNESCO. (2023). Guidance for generative AI in education and research. DOI: 10.54675/EWZM9535

Қорытынды және келесі қадамдар

Тексеру парағы

- Өзектілік: Тақырып қазіргі уақытта маңызды ма?
- Жаңалық: Research gap анықталған ба?
- Орындалымдылық: Дерек пен ресурс бар ма?
- Айқын контекст: Популяция, орын, уақыт нақты ма?
- Этика: Этикалық нормалар сақталған ба?

Интерактив тапсырма

"Қай тақырып жақсы тұжырымдалған?"
Бүгінгі материалды қолданып, өз тақырыптарыңызды бағалаңыз!

30 сек

→ 4-дәріс | Келесі сабақта

Зерттеу сұрағы, гипотезасы, мақсаты және міндеттері

Research Question, Hypothesis, Purpose and Objectives

© 2026 Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Назарларыңызға рақмет!

әл-Фараби атынд. ҚазҰУ
әл-Фараби даңғ., 71/19
Алматы қ., 050040
Қазақстан Республикасы

+7 778 879 75 93

yeldar.nuruly@kaznu.edu.kz

https://farabi.university/

